

14. A kéziratár továbbra is az Egyetemi Könyvtár épületében maradt és annak kezelésében működik ma is
15. Kiss, Andrei: Contributii la studiul nationalizarii bancilor capitaliste si integrarea materialului documentar in Fondul Arhivistic de Stat. Revista Arhivelor 1961/IV. nr. 1. 194–207.
16. Az A) és B) betűk keretében felsorolt levéltárképző intézmények anyagát az Indrumator I. levéltári útmutató ismerteti. Az útmutatóban minden egyes levéltárismertetés után a levéltárképzőre és az anyagra vonatkozó részletes könyvszet található. A fenti felsorolásban a levéltárképző intézmény nevét tüntetjük fel, zárójelben azt a román elnevezést, amellyel az Állami Levéltár nyilvántartásában szerepel, azt követően pedig a levéltári anyag évkörét és mennyiségét. A zárójelben közölt évszám rendszerint a legrégebb átfert oklevél évét jelöli, vagy a levéltárba került, de nem saját működése során keletkezett oklevélre vonatkozik.
17. Abban az esetben, ha a levéltári anyag nyilvántartása és kutatása nem repertóriumok vagy korabeli segédletek alapján történik, hanem leltárak alapján, mennyiségi nyilvántartásuk leltári tételek szerint követhető.
18. L. Erdélyi Múzeum LIV. 1992. 1–4. füzet 73–89.
19. A C), D) és E) betűk keretében felsorolt levéltárképző intézmények anyagát az Indrumator in Arhivele Statului judetul Cluj. II. Bucuresti, 1985. című levéltári útmutató ismerteti.
20. L. a 15. sz. jegyzetet.
21. L. a 9. sz. jegyzetet.
22. Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárában őrzött levéltárak és irattárak teljesebb jegyzékét I. Jakó 1942, 25–26.; Teodor, Pompiliu – Triteanu, Mihail – Ursutiu, Liviu: Arhiva istorica a Bibliotecii Filia lei din Cluj a Academiei Republicii Socialiste Romania. Revista Arhivelor, X./1967. nr. 1. 125–136.
23. Az 1974-es levéltári törvénymódosítás után az Akadémia kolozsvári Könyvtára által kezelt Erdélyi Nemzeti Múzeum Levéltárának átvételekor a Kemény József gyűjteményből a gyűjtemény kötetekbe foglalt anyaga kéziratként a könyvtárban maradt. Ennek megfelelően Kemény Józsefnek a szakirodalomban idézett kéziratok köteteit a kutatóknak ott kell keresnie.

Az Erdélyi Református Egyházkerület Központi Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár

1962 óta áll a kutatók és érdeklődők rendelkezésére e levéltár mint az erdélyi református egyház különféle szintű testületeinek irathagyatékát őrző intézmény. Nem közsímert, a beavatott kutatókon kívül alig tudnak róla, ennek ellenére jelentős a szerepe, hiszen az elmúlt évtizedekben (és még ma is) a kolozsvári Református Levéltár volt az erdélyi magyarság egyetlen nem-állami tulajdonban és kezelésben levő nyilvános levéltára. Emiatt a levéltár vállalta olyan tudósi vagy írói hagyatékok, letétek, megőrzését is, amelyek nem tartoztak szorosan vett gyűjtőkörébe.

A Református Levéltár anyagának fő vonulatába természetesen az egyházi eredetű fondok tartoznak. Legnagyobb terjedelmű az Erdélyi Református Egyházfőtanács levéltára, 142 ífm. mennyiségben őrzi a központi egyházigazgatás jegyzőkönyveit és iratait az 1700–1965 közötti időszakból. Gazdag

adatokat tartalmaz a hét erdélyi református kollégium, a XVIII–XX. századi népiskolák, az egyházközségek múltjára vonatkozóan, de igen jelentős és eddig még kiaknázatlan gazdaságtörténeti forráscsoportot is őriz az Exactorale Archivum keretében. Ugyancsak az Egyházfőtanács levéltárába olvadt be, végrendelkezés nyomán, a XVIII. század végén kihalt borosjenei gr. Székely-család levéltárának jó része is.

Az erdélyi református püspöki levéltár 1849-ben Enyeden sajnos elpusztult, így korai töredékek mellett iratanyaga az abszolutizmus korában kezdődik. Mintegy 40 ifm-t kitevő kötegei egy igen nagymérvű és nem tudományos szempontok szerinti selejtezés után kerültek a Gyűjtőlevéltárba 1966-ban.

A helytörténet igen értékes forrásait kínálják az egyházmegyei (esperességi) levéltárak; az erdélyi kerület 18 történeti egyházmegyéje közül a dési, hunyad-zarándi, kolozs-kalotaszegi, kolozsvári, nagysajói, széki és tordai helyezte el történeti iratanyagát Kolozsvárott. Jegyzőkönyveik, adományleveleik általában a XVII. századból származnak, több esetben hiánytalanul fennmaradtak a vizitációs és partialis synodusi protocollumok. Főként az egyházlátogatási jegyzőkönyvek tartalmaznak részletes és pontos adatokat a helyi gyülekezetek egykori életéről, templomairól, népiskoláiról.

Néhány egyházközség is átadta a Gyűjtőlevéltárnak történeti iratait, amennyiben vagy az iratanyag rendkívüli gazdagsága és forrásértéke vagy pedig a gyülekezet elnéptelenedése indokolta a közgyűjteményben való megőrzést. Így például a kolozsvári egyházközségnek a Gyűjtőlevéltár polcain álló 25 ifm-nyi iratanyagában középkori és XVI. századi oklevelek mellett igen értékes XVII. századi számadáskönyvek, leltárak, ülésjegyzőkönyvek találhatók. Herepei János háromkötetes Adattárában igen gyakran találkozhatunk e fond nevével. A kolozsvári református kollégium és nyomda múltjának feltárásához ugyanolyan nélkülözhetetlen e levéltár kutatása, mint a város történetének részletes megismeréséhez.

Igen gazdag XVII. századi irategyűttest őriz az Apafi-korban oly nevezetes szerepet játszott fogarasi református egyházközség levéltára 8 ifm. terjedelemben. A szászvárosi református egyházközség és a református-evangélikus vegyes Capitulum levéltára a nyelvileg-vallásilag kevert vidék XVII–XIX. századi múltjának egyedi adatait tartalmazza.

Az erdélyi református kollégiumok közül csupán egynek, a szászvárosinak a levéltára került egyházi kezelésbe Kolozsvárott, a többi az iskolák államosításakor állami tulajdonba jutott. A Bethlen Kollégium particulájából kifejldött szászvárosi kollégium hét ifm-nyi, 1925–50-ig terjedő iratanyaga a diákok 1663-as Albuma mellett a múlt századi érettségi dolgozatokat is őrizi.

A kolozsvári Református Gyűjtőlevéltárban letétbe helyezett hagyatékok közül említésre méltó a két neves hebraista, Kecskeméthy Csapó István és Nagy András, valamint a két egyháztörténész, Nagy Géza és Musnai László iratöröksége. Kristóf György irodalomtörténész könyvtára és személyes iratai szintén itt találtak helyet. R. Berde Mária író, lapszerkesztő teljes alkotói hagyatéka valóságos kincsesbánya a két háború közötti erdélyi magyar irodalom kutatói számára. Debreczeni László művészettörténész és építész (Kós Károly legjobb tanítványaként élt és alkotott) református műemlékekről ké-

szített rajzsorozata, valamint teljes hagyatéka szintén felkeltette már a szakemberek figyelmét.

Az iratanyag mellett a kutatók rendelkezésére áll a Gyűjtőlevéltár kézikönyvtára is, amely lexikonok, helységnévtárak, schematizmusok, egyház- és művelődéstörténeti munkák egyre gyarapodó együttesével segíti a tájékozódást.

A Református Gyűjtőlevéltár a kolozsvári Farkas utcai református templom tornyában és kerengőjében kapott helyet. Hollétét külön tábla nem jelzi, az érdeklődő új kutatóknak először a Ref. Püspökségen (Király – Bratianu utca 51.) kell érdeklődniük. A nemzetközileg elfogadott normák keretében bárki végezhet kutatásokat a levéltárban. Szükség esetén fénymásolásra is van lehetőség. Régi és új kutatóknak tanácsadás végett is szívesen áll rendelkezésükre a levéltár vezetője és egyetlen munkása, e sorok írója.

Sipos Gábor

Állami Levéltár, Marosvásárhely

Az állami levéltári hálózat Erdélyben századunk húszas éveiben jött létre. Az elsők a területi (tartományi) levéltárak voltak, kiterjedt gyűjtőterülettel. A történeti Erdély és a Partium számára először a kolozsvári igazgatóságot hozták létre 1920-ban. Ide gyűjtötték be még a harmincas években Szatmár megye, Udvarhely-szék, Beszterce és Felsőbánya városok stb. levéltárait, amelyek ma is Kolozsváron találhatóak.

A kolozsvári Állami Levéltárat követte a naszódi és a temesvári 1937-ben, valamint a brassói 1939-ben. 1945-ben alakult meg a szebeni. A területi állami levéltárak felállítását az 1925. évi levéltári törvény tette lehetővé, szabályozva működésüket is E lehetőségre alapozva Constantin Moisil főigazgató egy marosvásárhelyi aligazgatóság felállítását kezdeményezte már 1925-ben. Ennek magyát a város és Maros-Torda megye levéltára képezte volna.

A város vezetősége felkarolta az ajánlatot, javasolva a levéltár hatáskörének kiterjesztését a Székelyföldre, a szász vidékre, Erdély déli részének zömére. Az anyagiak biztosítására (helyiség, költségvetés előirányzása) a város sürgősen lépett fel a Közoktatásügyi Minisztériumnál, ahová akkor az állami levéltári hálózat tartozott. A kezdeményezés azonban politikai okokból megghiúsult. Az 1926 márciusi választásokat a nemzeti liberálisok elvesztették, így a polgármester is át kellett adja helyét az Averescu párttal szövetkezett Magyar Párt képviselőjének, dr. Bernády Györgynek. Bernády nem karolta fel elődje kezdeményezését, kitartott a törvényhatósági levéltár addigi státusának fenntartása mellett. Így az állami levéltár felállításának gondolata lekerült a napirendről.

1951. május 29-én a Román Népköztársaság Minisztertanácsának 472. sz. határozata alapján egy egységesen szervezett országos közlevéltári hálózatot hoztak létre. A bukaresti főigazgatóság és a központi levéltár mellett az újonnan szervezett 16 tartomány székhelyen egy-egy állami levéltári hivatal is alakult. Ezek alárendeltjeiként 2–3 rajoni fiók levéltár volt tartomá-